

Postawy – etyka w kursie online

Joanna Markowska joanna.markowska@upwr.edu.pl

Anna Daniel

Monika Brząkała

Jacek Markowski

Streszczenie: Etyka ma na celu badać i uzasadniać standardy dobra i zła, które pokazują ludziom, jak powinni postępować (Velasquez, Andre, Shanks i Meyer, 2010). Standardy są ustalane przez ludzi. Nie są one ani stałe, ani tym bardziej wieczne - zmieniają się w zależności od rzeczywistości i kontekstu. Standardy wpływają na ludzkie postawy i odwrotnie – postawy oddziałują na standardy. Z kolei postawy są również kształtowanie w odniesieniu do prawa i sprawiedliwości, społecznego przyzwolenia, a także są uzależnione od określonych cnót i praw takich, jak między innymi: współczucie, uczciwość, lojalność, prawo do prywatności, prawo do bezpieczeństwa. Kształtowanie się postaw w kontekście nauczania w kursie internetowym jest zagadnieniem poruszonym przez autorów, którzy na podstawie mini sondażu zaprezentowali szkic preferencji etycznych studentów w wirtualnej rzeczywistości w odniesieniu do przykładów postępowania przedstawionych w sondzie. Sondaż przeprowadzono w grupie 77 osób na jednym z kierunków Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu.

Słowa kluczowe: postawy etyczne, etyka, nauczanie online, nauczanie tradycyjne

1. Wprowadzenie

Etyka, moralność, poszukiwanie wzorców, trwałość zasad moralnych czy etycznych to hasła wzbudzające zainteresowanie prawie od zawsze - tj. od momentu, w którym człowiek zaczął poszukiwać odpowiedzi na pytania: co jest dobre, a co złe. To, co niewątpliwie nurtuje zwykłego człowieka, staje się także obiektem zainteresowania dla świata nauki. Zachowanie ludzi, które jest rozumiane między innymi jako wypadkowa ich zdolności wartościowania (tj. postawy), jest kształtowane przez różne, nowe aspekty życia takie jak chociażby rozwój technologii informacyjnej, który z kolei przyczynił się do powstania etyki komputerowej (Moor, 1985; Górniak –Kocikowska, 1996). Badacze skupili się także na zachowaniu młodych ludzi jako dynamicznej, podatnej na zmiany grupy, która może być zarówno probierzem, jak i wyznacznikiem przyszłych trendów, (Nowak i Cern, 2008). Istotne są tutaj nie tylko zmiany w ogólnej sferze życia, ale też w konkretnych grupach, środowiskach czy sytuacjach – choćby w czasie nauki online (Olt, 2002). Badacze skoncentrowali się na zagadnieniu dotyczącym trwałości zasad moralnych na przestrzeni mijających lat. Próbuje znaleźć odpowiedź na pytanie: czy zasady się zmieniają? Cytowani przez Simkina i McLeoda (2009): Klien (2007), McCabe (2006), Rokowsky i Levy (2007) podali, że do nieuczciwości akademickiej w pierwszej dekadzie XXI w. przyznało się odpowiednio 70%, 86%, i 60% studentów. Wcześniejsze badania Bowersa z 1964 wskazują, że tylko 26% uczących się przyznawało się do kopiowania cudzych prac. Ogilby (1995) zauważyła, że nieuczciwość akademicka od 1940 do 1982 roku wzrosła z 23% do 84%. Borkowski, Urgas (1992); Simkin, McLeod (2009); Mitchell, Petrovici, Schlegelmilch i Szocs (2015) badali, co i w jaki sposób wpływa na rozwój postaw wśród młodych ludzi. Okazuje się, że istotny wpływ na postawy etyczne ma etap rozwoju moralnego, a także płeć (Borkowski i Urgas, 1992).

Z wielu badań wynika, że kobiety są wrażliwsze, ale jednocześnie bardziej kategoryczne i precyzyjne w swoich osądach niż mężczyźni. Charakteryzują się one także silniejszą postawą etyczną. Natomiast przedstawiciele płci męskiej są bardziej neutralni i mają inną hierarchię wartości (Emerson i Conroy, 2004). Nie bez znaczenia pozostają także: model postępowania rodziców i wpływ grupy rówieśniczej (Mitchell et al., 2015). Kultura i religia są również wymieniane jako czynniki kształtujące postawy ludzi

młodych, choć w tym przypadku odnotowano wiele rozbieżności wśród autorów badań w kontekście istotności ich oddziaływania na wybory studentów. Naukowcy porównują też postawy w różnych kręgach środowiskowych - np. preferencje studentów ekonomii z postawami prezentowanymi przez studiujących na innych kierunkach lub uczących się na uczelniach prywatnych czy państwowych. Zopiatis i Krambia (2008). Zauważyli oni, że studenci cypryjscy na uczelniach prywatnych charakteryzują się niższą tolerancją względem postaw samolubnych i wyższą w odniesieniu do etyki komputerowej, co stanowi odwrotność do postaw studentów uczelni państwowych. Autorzy badań sprawdzający zachowania studentów w różnych środowiskach nauczania, również w środowisku wirtualnym tak jak Watson i Sottile (2010), przekonali się, że nie ma istotnych różnic pomiędzy nauczaniem tradycyjnym a online w kontekście wpływu na pojawianie się negatywnego zachowania studentów w procesie dydaktycznym. Badacze znajdują możliwe efekty bądź przyczyny zmian postaw, które zwykle też stają się przyczynkami do dalszych poszukiwań powiązań, reguł czy też praw, które mają wytłumaczyć zaobserwowane zmiany. Często na trop poszukiwań naprowadzają badacze różne afery np.: afera Watergate w 1970, afera rozporkowa Clinton/Lewinsky w 1990, czy też afera Enron/Arthur Andersen – początek lat 2000 (Emerson i Conroy, 2004). Badania potwierdzają, że wartości zmieniają się, a obserwowane, negatywne wydarzenia takie jak afery powodują wzrost gotowości wśród studentów do zachowania nieetycznego w postaci łapówkarstwa, dyskryminacji, chęci udostępniania informacji poufnych. Jednak z drugiej strony obserwuje się spadek akceptacji wśród studentów dla tzw. donacji oferowanych przez firmy, powszechnie uważanych za nieetyczne, np. z branży tytoniowej lub alkoholowej. W artykułach z pierwszej połowy XXI wieku, których przedmiotem badań są postawy studentów konkretnych kierunków studiów np. ekonomistów, autorzy wymieniają zachowania nieetyczne bezpośrednio związane z przyszłym zawodem badanych respondentów takie jak: promocja przyjaciół i znajomych, posługiwanie się reklamą wprowadzającą w błąd, szpiegostwo przemysłowe itp. Pojawiają się także czyny uznawane za nieetyczne, które pośrednio łączą się z nauką w szkole wyższej tak jak wspomniane wcześniej: łapówkarstwo, dyskryminacja, chęć udostępniania informacji poufnych; a także takie, które są bezpośrednio związane z uczeniem się: pomoc w trakcie pisania egzaminu, korzystanie z cudzego komputera bez pozwolenia, sprzedawanie projektów i prac, udostępnianie indywidualnych kont w uczelnianych systemach informatycznych, kłamstwo wobec prowadzących, kopiowanie cudzej treści i używanie jej jako własnej po drobnych zmianach, posługiwanie się nielegalnym oprogramowaniem, nieprzestrzeganie prawa autorskiego, zawirusowanie sprzętu komputerowego i wiele innych (Harris, 2000; Emerson i Conroy, 2004; Simkin i McLeod, 2009; Pupovac, Bilic-Zulle, i Petroveckí, 2008). W pracach poświęconych problematyce etycznej podkreśla się fakt, że nieuczciwość akademicka przenosi się do przyszłych miejsc pracy – taki pogląd reprezentują Sims (1993) za Simkinem i McLeodem (2009) oraz Zopiatis i Krambia (2008).

W przeglądowej literaturze zauważyć można, że w przypadku postaw nieetycznych coraz częściej wymienia się takie zachowania, które wiążą się z używaniem ICT (komputery, smartfony, notebooki, usługi internetowe) i jednocześnie odnotowuje się większą tolerancję studentów wobec nieetycznego wykorzystania ich. Coraz częściej odrębną grupę badań stanowią badania dotyczące tzw. Pokolenia Y. Pokolenie Y lub inaczej Pokolenie Milenijne tworzą ludzie młodzi, urodzeni w latach 1980 – 2000 (Nimon, 2007; Mitchell et al., 2015). Nazywani też bywają Cyfrowymi Tubylcami (Small i Vorgan, 2011). Jak twierdzą Small i Vorgan (2011), są oni przykładem tego, jak technologia cyfrowa zmienia nie tylko sposób myślenia ludzi młodych, ale także w jaki sposób wpływa na odczuwanie, zachowanie i funkcje mózgu. Cyfrowi Tubylcy bez problemów korzystają ze wszelkich elektronicznych gadżetów. Cechują się wielozadaniowością i oczekują natychmiastowej gratyfikacji. Potrafią wyszukiwać informacje na stronach internetowych w nowy sposób - przez „skanowanie” tekstu. Kilka sekund to dla nich wystarczająca ilość czasu, aby zorientować się, że strona nie zawiera pożądaných przez nich informacji. Mają oni również lepsze widzenie peryferyjne, co jest prawdopodobnie zasługą gier komputerowych (Small i Vorgan, 2011). Nimon w pracy z 2007 szeroko scharakteryzowała Generację Y, odwołując się do literatury i przedstawiając własne spostrzeżenia. Zauważyła, że jest to pokolenie trochę cyniczne względem poprzednich pokoleń, a jednocześnie optymistycznie

nastawione wobec siebie. Wyznacza ono wyraźną granicę w obszarze prywatności między sobą a starszymi pokoleniami. Mimo że Cyfrowi Tubylcy są zaprzyjaźnieni z ICT, to trudno liczyć na to, że chętnie kontaktują się z innymi. Ich telefony nie służą bynajmniej do dzwonienia. Nie przyjmują krytyki, w związku z czym sami nie potrafią być krytyczni w stosunku do znajdujących w Internecie informacji. Nie są punktualni, a terminowość oznacza dla nich zsynchronizowanie z własnymi potrzebami. Jak podkreślają Mitchell i Freestone (2004), Pokolenie Y jest bardziej podatne na nielegalne zachowanie w Internecie, gdyż w przeprowadzonych przez nich badaniach tylko 18% respondentów uważało, że hazard online jest zjawiskiem negatywnym, a jedynie 6% i 5% ankietowanych wyraziło dezaprobatę w stosunku do nielegalnego pobierania z Internetu materiałów filmowych i muzycznych. Plagiaryzm, wspominany w odniesieniu do innych pokoleń, w przypadku Generacji Y ma znacznie poważniejsze oblicze z uwagi na szybki rozwój technologiczny otaczający to pokolenie. Akty składające się na to zjawisko (między innymi kopiowanie i wykorzystywanie dla swoich celów różnych materiałów) towarzyszyły tej generacji niemalże od przysłówiowych narodzin. Pupovac, Bilic-Zulle, Mavrinac i Petroveckí w artykule z 2010 przedstawili wyniki swoich badań, z których wynika, że studenci farmacji i biochemii plagiaryzm postrzegają jako mało istotne zjawisko (63% ankietowanych) i nieszkodliwe (59%), uzasadnione w szczególnych okolicznościach (42%), a niekiedy wręcz konieczne (35%).

Zmieniające się postawy, różna ocena zachowania w aspekcie dobra i zła u ludzi młodych to obszerny temat i z pewnością zasługuje na gruntowną analizę, szczególnie zważywszy na to, że realizacja tych postaw nie jest zawieszona w próżni. Dotyczy ona zarówno sfery życia rodzinnego, jak i grupy rówieśniczej. Obejmuje środowiska szkolne, pozaszkolne, uczelniane i w końcu przenosi się do życia ludzi dojrzałych. Okres studiów to dla wielu młodych osób czas, w którym za chwilę wkroczą w dorosłość (Brzezińska, 2003). Jest to moment, w którym jeszcze zbierają kapitał na przyszłe lata, który stworzy uznawane przez nich wartości. Dlatego warto przyjrzeć się tym postawom w kontekście nauczania online.

2. Zakres i metody

Zachowanie studentów w trakcie nauki, a także przestanki, które wpływają na ich postępowanie, to interesujące zagadnienie. Z praktycznego punktu widzenia poznanie etycznych postaw oraz wiedza na ich temat może wesprzeć zarządzanie procesem dydaktycznym. To skłoniło autorów do przeprowadzenia sondażu, którego celem było nie tylko zebranie informacji na temat przekonań etycznych, którymi kierują się studenci w trakcie nauki na platformie do kształcenia na odległość, ale także wykonanie badawczego rekonesansu i wskazanie przyszłych, możliwych kierunków badań. Kształtowanie się postaw w wirtualnej rzeczywistości w kontekście nauczania przez Internet jest zagadnieniem analizowanym przez autorów, którzy na tej podstawie prezentują szkic preferencji etycznych studentów w odniesieniu do przykładów postępowania przedstawionych w sondzie. Inspiracją dla nas do przeprowadzenia tego mini rekonesansu była praca Simkin'a i McLeod'a (2009) „Why do college students cheat?”. Dlatego też jako punkt wyjścia naszych rozważań wybraliśmy teorię uzasadnionego działania TRA (Theory of Reasoned Action) Ajzena i Fishbeina (1982), zgodnie z którą człowiek postępuje racjonalnie i decydując się na konkretne działanie, rozważa ewentualne konsekwencje. Decyzję poprzedza intencja kształtowana przez tzw. normy subiektywne dotyczące postępowania i indywidualne postawy oraz poczucie kontroli nad zachowaniem. Działania takie jak np. oszukiwanie także wymagają podjęcia decyzji, na którą wpływają opinie, a dokładniej akceptacja osób istotnych w życiu podejmującego decyzję, jego indywidualne pojmowanie dobra i zła oraz rozważenie ewentualnych konsekwencji. Simkin i McLeod wyodrębnili czynniki wpływające na kształtowanie się intencji w aspekcie podejmowania decyzji na temat tego, czy dopuścić się oszustwa, czy nie. Wyróżnili wśród nich motywatory, którymi są: dostępność/latwość oszukiwania, rywalizacja/hazard, osiągnięcie powodzenia, potrzeba chwili, oraz czynniki stopujące: kultura, moralność i ryzyko, a także referencje osób mających istotne znaczenie w życiu młodych ludzi, tj. rodziny, przyjaciół, profesorów. Motywatory i czynniki stopujące według cytowanych autorów

bezpośrednio wpływają na postawy, natomiast referencje kształtują normy subiektywne. Powyższe założenia przedstawiliśmy w postaci prostej zależności funkcyjnej:

$$I = f(x_1, x_2, x_3 \dots x_n)$$

gdzie :

I – to intencja, funkcja f ma charakter dowolny. Powinna jednak uwzględniać nie tylko same czynniki, ale również ich wzajemne związki.

x_1 do x_n to czynniki wpływające na intencję

Uwzględniając TRA i propozycje cytowanych autorów, można w uproszczeniu zapisać proces powstawania intencji jako:

$$I = f(p) + f(sn)$$

gdzie:

f(p) to funkcja opisująca postawy kształtowana przez motywatory i czynniki stopujące, a f(sn) to funkcja opisująca subiektywne normy będąca odzwierciedleniem referencji, czyli aprobaty najbliższego otoczenia. Ich suma daje w rezultacie intencję poprzedzającą decyzję.

W przeprowadzonej analizie Simkin i McLeod potwierdzili, że podczas rozważania skłonności studentów do oszukiwania istotne ($p = 0,01$) są zarówno postawy, jak i subiektywne normy. Niemniej jednak otrzymali najwyższe wartości $R^2 = 0,62$ i współczynnika $\beta = 0,59$ dla postawy względem oszukiwania a powstaniem intencji. Między innymi to dlatego obiektem zainteresowania autorów przedkładanego artykułu stały się indywidualne postawy studentów, które zostały zadeklarowane przez nich samych – bez uwzględnienia czynników, które je kształtują.

Badania wykonano stosując kwestionariusz internetowy. Dobrowolnym badaniem sondażowym objęto studentów I roku Architektury Krajobrazu, a sondę przeprowadzono pod koniec semestru letniego w roku akademickim 2014/15. Ankiety wysłano do 77 osób. Otrzymano 34 odpowiedzi, co daje wskaźnik odpowiedzi równy 44%. Średnia wieku respondentów wynosiła 19 lat. Studenci biorący udział w badaniu w czasie nauki ukończyli już jeden przedmiot prowadzony w postaci e-kursu I kontynuowali naukę w drugim lub trzecim e-kursie. Kursy e-learningowe / blended learningowe, w których uczestniczyli studenci, to: technologia informacyjna, komputerowe wspomaganie projektowania i język obcy (opcjonalnie).

Jak wcześniej wzmiankowaliśmy, interesowały nas głównie postawy studentów względem działań nieetycznych w kursie internetowym. Jednak nie mniej istotny był także fakt, czy środowisko wirtualne nauczania bardziej sprzyja oszukiwaniu niż tradycyjne oraz to, czy nauczanie face to face i przez Internet stanowią dla studentów istotną różnicę w aspekcie sprzyjania występowaniu postaw nieetycznych. W tym celu skonstruowano ankietę, którą tworzyły dwie grupy pytań. Pierwsza grupa to pytania, które miały dać odpowiedź, czy środowisko e-kursu bardziej sprzyja zachowaniu nieetycznemu niż środowisko nauczania tradycyjnego. Druga grupa pytań dotyczyła indywidualnych postaw, w związku z tym na podstawie swojego doświadczenia i literatury (Harris, 2000; Emerson I Conroy, 2004; Simkin i McLeod, 2009; Pupowac, Bilic-Zulle i Petrovecki, 2008) przygotowano listę działań, które mogły być uznane za nieetyczne. Stanowiła ona bazę do pytań w przygotowanym kwestionariuszu. W pierwszej grupie pytań zastosowano odpowiedzi typu „tak”/„nie”. W drugiej części studenci oceniali przedstawione im zachowania w skali Likerta od 1 do 5, gdzie cyfrze 1 przyporządkowano zachowanie zdecydowanie nieetyczne i kolejno: 2 – zachowanie nieetyczne, 3 – nie mam zdania, 4 – zachowanie etyczne, 5 – zachowanie zdecydowanie etyczne, a także określali

częstość występowania wyżej wymienionych działań, również odwołując się do 5 stopniowej skali, gdzie 1 oznacza – bardzo często, 2 – często, 3 – rzadko, 4 – bardzo rzadko, 5 – brak występowania.

W badaniach zastosowano korelację rang Spearmana w celu zbadania, czy istnieją zależności statystyczne pomiędzy częstością występowania określonego typu zachowania a jego oceną przez studentów.

3. Wyniki

Jak wskazują otrzymane odpowiedzi, studenci uważają, że nauka w e-kursie nie sprzyja bardziej nieetycznemu zachowaniu zarówno studenta (73,90%) jak i nauczyciela w porównaniu z nauczaniem tradycyjnym (86,95%). 26,10 % studentów uważało, że praca „na odległość” może przyczynić się do wystąpienia działań nieetycznych ze strony studenta, a tylko 13,05 % studentów wskazało, że tego typu zachowanie może pojawić ze strony nauczyciela.

Tabela 1. Czy praca w e-kursie sprzyja działaniom nieetycznym

Pytania	Odpowiedzi [%]	
	Tak	Nie
Czy na platformie nauczania na odległość spotkałeś się/spotkałaś się z nieetycznym zachowaniem studenta?	19,56	80,44
Czy na platformie nauczania na odległość spotkałeś się/spotkałaś się z nieetycznym zachowaniem nauczyciela?	4,35	95,65
Czy uczenie się na odległość bardziej sprzyja działaniom nieetycznym studenta niż uczenie się tradycyjne (face to face)?	26,10	73,90
Czy nauczanie na odległość bardziej sprzyja działaniom nieetycznym nauczyciela niż nauczanie tradycyjne (face to face)?	13,05	86,95
Czy nauczanie na odległość bardziej sprzyja faworyzowaniu studentów przez nauczyciela niż nauczanie tradycyjne (face to face)?	0,00	100,0

100% respondentów odpowiedziało, że „nauczanie na odległość” nie sprzyja faworyzowaniu określonych studentów. W świetle wyników powyższej ankiety oraz powszechnych opinii można dojść do wniosku, że studenci mimo wszystko czują się bardziej anonimowi, ucząc się online w porównaniu z zajęciami tradycyjnymi, a faworyzowanie łączy z koniecznością wystąpienia bliższych relacji.

Tabela 2 przedstawia postawy studentów wobec działań wytypowanych w kwestionariuszu jako nieetyczne. Uzyskane dane (2,35 w skali od 1 do 5, przy czym 2 to zachowanie nieetyczne) mogą potwierdzać przekonanie, że postawa studentów wobec zachowań, które ogólnie przyjmowane są za negatywne, jest słuszna. Na uwagę zasługuje to, że największa liczba respondentów (93,48%) uznała kopiowanie prac i podszywanie się pod autora za zachowanie zdecydowanie negatywne i negatywne. Na drugim miejscu uplasowało się „podszywanie się pod innego studenta”, na co wskazało 80,44% studentów. 78,26% badanych uważa, że nieprzestrzeganie netykiety w komunikacji na forach, czatach i mailach jest zachowaniem zdecydowanie negatywnym i negatywnym. 73,91% ankietowanych za zachowanie negatywne i zdecydowanie negatywne uznała kopiowanie fragmentu pracy i wykorzystanie jej jako szablonu bez podania autora do wykonania swojej pracy. Powyżej

wymienione zachowania zdecydowana większość studentów (70 – 90%) odbiera jako działania zdecydowanie negatywne i negatywne.

Tabela 2. Zachowania nietyczne według oceny studentów (postawa studentów)

Kwerenda	1*	2*	3*	4*	5*	Średnia arytmetyczna	Odchylenie standardowe
Które według Ciebie zachowania studenta mogą być nieetyczne. Wskaż w pięciostopniowej skali?	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]		
Kopiowanie prac i podszywanie się pod autora.	69,57	21,74	4,35	0,00	4,35	1,48	0,94
Kopiowanie fragmentu pracy i wykorzystanie jej jako szablonu bez podania autora, do wykonania swojej pracy.	23,91	50,00	19,57	2,17	4,35	2,13	0,96
Korzystanie z internetowych treści bez podawania informacji o autorze i źródle.	13,04	32,61	36,96	10,87	6,52	2,65	1,06
Korzystanie z internetowych materiałów bez przestrzegania warunków licencji.	19,57	34,78	32,61	6,52	6,52	2,46	1,09
Udostępnianie swojego konta na platformie osobom trzecim.	19,57	21,74	39,13	15,22	4,35	2,63	1,10
Podszywanie się pod innego studenta.	54,35	26,09	13,04	4,35	2,17	1,74	1,00
Drukowanie materiałów kursowych.	4,35	8,70	17,39	36,96	32,61	3,85	1,11
Drukowanie materiałów kursowych i ich powielanie w celach innych niż realizacja kursu.	26,09	43,48	17,39	8,70	4,35	2,22	1,07
Nie przestrzeganie netykiety w komunikacji na forach, czatach i mailach.	32,61	45,65	15,22	2,17	4,35	2,00	0,99
Postawa wobec przykładowych (powyższych) działań						2,35	1,21

Na podkreślenie zasługuje fakt, że prawie 40% studentów nie miało zdania w kwestii udostępniania swojego konta na platformie kursowej osobom trzecim, a 15,22% uważało to za postępowanie etyczne. Wysoki procent odpowiedzi wyrażający brak zdania otrzymano także w kontekście korzystania z internetowych treści bez podawania informacji o autorze i źródle; w tym przypadku 36,96% respondentów nie zajęło żadnego stanowiska. Podobny udział odpowiedzi zaobserwowano w przypadku korzystania z internetowych materiałów bez przestrzegania warunków licencji (32,61%).

Tabela 1. Częstość działań nieetycznych

Kwerenda	1	2	3	4	5
Jak często poniższe zachowania występują wśród studentów na platformie zdalnego nauczania	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
Kopiowanie prac i podszywanie się pod autora.	4,35	17,39	34,78	21,74	21,74
Kopiowanie fragmentu pracy i wykorzystanie jej jako szablonu bez podania autora, do wykonania swojej pracy.	6,62	32,62	26,09	13,04	21,74
Korzystanie z internetowych treści bez podawania	19,57	30,43	21,74	10,87	17,39

informacji o autorze i źródle.					
Korzystanie z internetowych materiałów bez przestrzegania warunków licencji.	10,87	28,26	34,78	4,35	21,74
Udostępnianie swojego konta na platformie osobom trzecim.	4,35	6,52	26,09	32,61	30,43
Podszywanie się pod innego studenta.	0,0	6,52	21,74	34,78	36,96
Drukowanie materiałów kursowych.	8,7	23,98	30,43	17,39	19,57
Drukowanie materiałów kursowych i ich powielanie w celach innych niż realizacja kursu.	2,17	8,7	26,09	19,57	43,48
Nieprzestrzeganie netykiety w komunikacji na forach, czatach i mailach.	2,17	4,35	23,91	19,57	50,0

Połowa badanych wskazała, że wśród studentów na platformie zdalnego nauczania bardzo często i często dochodzi do korzystania z internetowych treści bez podawania informacji o autorze i źródle. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że 45,65% ankietowanych uważa to zachowanie za zdecydowanie negatywne i negatywne, a 36,96% nie ma zdania na temat. 39,24% badanych wskazuje, że często

i bardzo często studenci kopiują fragmenty innych prac i wykorzystują je jako szablony do wykonania swojej pracy bez podania autora, mimo że aż 73,91% respondentów ocenia to działanie negatywnie. W przypadku korzystania z internetowych materiałów bez przestrzegania warunków licencji 39,13% studentów uważa, że takie działania występują bardzo często i często, jednak w tym przypadku tylko 54,35% uznaje to zachowanie za zdecydowanie negatywne i negatywne, a 32,61% nie ma na ten temat zdania.

Zjawiskiem, które bardzo rzadko lub wcale nie występuje na platformie zdalnego nauczania według 71,74% studentów, jest podszywanie się pod innego studenta. Jest to zachowanie, które aż 80,44% ankietowanych oceniło jako zdecydowanie negatywne i negatywne. Również bardzo rzadko lub wcale nie występuje łamanie netykiety - tę opinię wyraża 69,57% studentów. Badani (63,05%) są przekonani, że bardzo rzadko lub wcale nie występuje też drukowanie materiałów kursowych i ich powielanie w celach innych niż realizacja kursu. Studenci (63,04%) uważają, że rzadko lub wcale nie dochodzi do udostępniania swojego konta na platformie zdalnego nauczania innym użytkownikom.

Analiza korelacji nie potwierdziła statystycznego związku pomiędzy oceną zachowania a częstością jego występowania. Nie otrzymano ani dużych, ani istotnych współczynników korelacji.

Istotne korelacje i wysokie wartości współczynnika powyżej 0,6 wystąpiły w kilku przypadkach, które świadczą jedynie o tym, że jeśli student zajmuje określone stanowisko w jednej kwestii, to często wypowiada się podobnie w drugiej. Otrzymano takie pary w odniesieniu do poszanowania praw autorskich (zarówno w kwestiach oceny zachowania, jak i częstości występowania działania) oraz jedną parę dotyczącą częstości racjonalnego postępowania studentów na platformie względem siebie i innych.

4. Konkluzje i podsumowanie

W konkluzji z tych wstępnych, rekonesansowych badań należy koniecznie nadmienić, że choć Simkin i McCloud (2009) wykazali, że zarówno postawy, jak i subiektywne normy są istotne przy rozważaniach na temat skłonności studentów do oszukiwania, to należy także oddać głos tym badaczom, którzy zauważają, że związek pomiędzy postawą a konkretnym zachowaniem nie jest tak silny jak wcześniej sądzono (Kraus, 1995). Jak pisze Turek (2011), nie można w sposób jednoznaczny, na podstawie postaw przewidzieć zachowania ludzi. Na podstawie otrzymanych wyników można jedynie przypuszczać, że faktycznie deklarowane postawy nie wpływają na zachowania ludzi. Należy jednak podkreślić, że - ze względu na ograniczony zakres badań (m.in. wielkość próby) oraz sposób

przeprowadzenia badania (nie symulowano sytuacji i nie badano konkretnych reakcji uczestników badania) - jest to bardziej uwaga niż ostateczny wniosek.

Przeprowadzone przez zespół autorski badanie sondażowe umożliwiło zarysowanie szkicu ujmującego postawy ludzi młodych względem działań, które większość osób ze starszego pokolenia nazwałoby nagannymi. Ankietowani potwierdzili również, że faktycznie przedstawione przykłady mieszczą się w kategorii działań nieetycznych, wskazując, że kopiowanie i podszywanie się pod autora to posunięcia budzące ich największą dezaprobatę. Jednocześnie uważają, że najczęstszym i częstym możliwym aktem wśród zachowań nieetycznych jest korzystanie z internetowych materiałów bez przestrzegania warunków licencji, co w zasadzie jest zgodne z nieetycznymi działaniami wymienianymi przez różnych autorów (Harris 2000, Emerson i Conroy 2004; Simkin i McLeod 2009, Pupowac i in 2009,). Interesujący jest fakt, że równocześnie ponad 30% odpowiedzi wskazywało na brak zdania w kwestii moralnej oceny korzystania zarówno z internetowych materiałów bez przestrzegania warunków licencji, jak i korzystania z internetowych treści bez podawania informacji o autorze i źródle. Mimo że aż 54% respondentów uważało, że podszywanie się pod innego studenta na platformie jest zachowaniem zdecydowanie nieetycznym, to prawie 40% nie miało zdania na temat udostępniania swojego konta. Nasuwa się więc pytanie: czy studenci zastanawiają się, jakie skutki dla nich może mieć udostępnianie swojego konta? Czy być może uważają, że jeżeli dopuszczają możliwość udostępniania swojego konta, to dopiero osoby, które nadużyją ich zaufania, postępują nieetycznie i dlatego ten rodzaj działania jest tak negatywnie oceniany?

Choć analiza korelacji nie potwierdziła związku pomiędzy oceną zachowania a częstością jego występowania, to można dodać, że studenci podobnie wypowiadają się na temat zbliżonych działań.

Z praktycznego punktu widzenia nauczycieli prowadzących zajęcia online istotne znaczenie ma informacja, że ok. 30% studentów nie ma wyrobionego zdania w pewnych ważnych kwestiach (udostępnianie konta i korzystanie z materiałów/programów internetowych z łamaniem prawa autorskiego). Jest to więc dość spora grupa ludzi młodych, z którą warto i należy popracować, aby zwiększyć ich świadomość i ułatwić jednoznaczny wybór. Kolejnym ważnym faktem jest to, że prawie 20% studentów ma błędne przekonania w kwestii etycznej dotyczącej udostępniania swojego konta czy też korzystania z materiałów internetowych bez podawania źródeł. Biorąc pod uwagę fakt, że zachowania nieetyczne przenoszą się na życie zawodowe (Sims 1993 za Simkin i McLeod 2009 oraz Zopiatis i Krambia 2008) możemy przypuszczać, że mogą także przenieść się na sferę życia prywatnego, co zarówno w jednej, jak i drugiej sferze (zawodowej) może grozić katastrofą.

Z drugiej strony ta 30% grupa bez wyrobionego zdania i prawie 20% grupa o błędnym przekonaniu świadczy o tym, że dotychczasowe działania są niewystarczające i powinny zostać dopasowane do puli młodych „cyfrowych odbiorców” poprzez szukanie nowych środków i możliwości przekazu.

W odniesieniu do sceptyków e-learningu, nasze badanie pokazało, że środowisko nauczania na odległość nie sprzyja bardziej działaniom nieetycznym niż środowisko tradycyjne. W naszym przekonaniu dla obecnych studentów granice pomiędzy nauczaniem tradycyjnym i online zatarty się

w aspekcie rozpatrywania, czy dane zachowanie jest etyczne czy nie. Rozwój wszechobecnej technologii niweluje te różnice. Możliwości stojące przed studentami są podobne zarówno dla tych, którzy uczą się online, jak i dla tych, którzy „siedzą w ławkach”. Ankieta potwierdziła nasze przekonania.

Zdajemy sobie sprawę, że jednorazowe badanie na niedużej próbie nie jest wystarczające, aby ugruntować nasze opinie i wskazać nowe trendy, ale mogą stanowić dobry punkt wyjścia do dalszych pogłębionych badań nad tym problemem.

5. Bibliografia

1. Borkowski, S. C. i Urgas, U. J. (1992). The ethical attitudes of students as a function of age, sex and experience. *Journal of Business Ethics*, 11, 961-979.
2. Brzezińska, A. (2003). Portrety psychologiczne człowieka. Jak zmienia się człowiek w ciągu życia? *Remedium*, 4(122), 1-3.
3. Freeston, O. i Mitchell, V. W. (2004). generation Y attitudes towards E-ethics and Internet – related misbehaviours. *Journal of Business Ethics*, 54, 121-128.
4. Górniak-Kocikowska, K. (1996). The computer revolution and the problem of Global Ethics. W *Science and Engineering Ethics*, 2(2), 177-190. Springer.
5. Emerson, T. L. N. i Conroy, S. J. (2004). have ethical attitude changed? An intertemporal Comparison of Ethical Perception of college students in 1985 and 2001. *Journal of business Ethics*, 50, 167-176. Kluwer.
6. Harris, A. L. (2000). IS Ethical attitudes among college students: A comparative study. ISECON Proceedings (Information Systems Education Conference). Pobrano 23 marca 2016, z: <https://pdfs.semanticscholar.org/e75f/55359497df69208a0f35ad2185e35d024a00.pdf>
7. Kraus S.J. (1995) Attitudes and the Prediction of behaviour. A Meta-analysis of the Empirical Literature. *Personality and Social Psychology Bulletin*, vol 21.
8. Mitchell, V., Petrovici, D., Schlegelmilch, B. B. i Szocs, I. (2015). The influence of parents versus peers on generation Y Internet ethical attitude. *Electronic Commerce Research and Application*, 14, 95-103.
9. Moor, J. H. (1985). What is computer ethics? *Metaphilosophy*, 16(4), 226-275.
10. Nimon, S. (2007). Generation Y and Higher Education: The Other Y2K. *Journal of Institutional Research*, 13(1), 24-41.
11. Nowak, E. i Cern, K. (2008). *Ethos w życiu publicznym*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
12. Ogilby, S. M. (1995). The ethics of academic behavior: Will it affect professional behavior? *Journal of Education for Business*, 71(2), 92-97.
13. Olt, M. R. (2002). Ethics and Distance Education: Strategies for Minimizing Academic Dishonesty in Online Assessment. *Online Journal of Distance learning Administration*, 5(3). Pobrano 23 marca 2016, z: <http://www.westga.edu/~distance/ojdla/>
14. Pupovac, V., Bilic-Zulle, L., i Petrovecki, M. (2008). On academic plagiarism in Europe. An analytical approach based on four studies. W: R. COMAS, J. SUREDA (coords.). "Academic cyberplagiarism" [online dossier]. *Digithum*. No. 10. UOC. Pobrano 10 września 2015
15. Pupovac, V., Bilic-Zulle, L., Mavrinac, M. i Petrovecki, M. (2010). Attitudes toward plagiarism among pharmacy and medical biochemistry students – cross-sectional survey study. *Biochemia Medica*, 20(3): 307-13. Pobrano 23 marca 2016, z: <http://www.biochemia-medica.com/content/attitudes-toward-plagiarism-among-pharmacy-and-medical-biochemistry-students-%E2%80%93-cross-section>
16. Simkin, M. G. i McLeod, A.. (2009). Why Do College Students Cheat? *Journal of Business Ethics*, 94, 441-453.

17. Sims, R. (1993). The Relationship Between Academic Dishonesty and Unethical Business Practices. *Journal of Education for Business* 68(4), 207–211.
18. Small, G. i Vorgan, G. (2011). iMózg. jak przetrwać technologiczną przemianę współczesnej umysłowości. Poznań: Vesper.
19. Turek, D. (2011). Czy postawy etyczne są dobrymi predyktorami nieetycznych zachowań pracowników? W: S. Borkowska (Red.), *Zarządzanie Zasobami Ludzkimi*, zeszyt nr 1 (s. 84-96).
20. Watson, G. i Sottile, J. (2010). Cheating in the Digital Age: Do Students Cheat More in Online Courses? *Online Journal of Distance learning Administration*, 13(1), Spring. Pobrano 27 sierpnia 2015 z: <http://www.westga.edu/~distance/ojdla/>
21. Velasquez, M., Andre, C., Shanks, T. i Meyer, M. (2010). What is ethics? Wydanie poprawione. Pobrano 23 marca 2016, z: <https://www.scu.edu/ethics/ethics-resources/ethical-decision-making/what-is-ethics/> Artykuł oryginalnie ukazał się w *Issues in Ethics IIE*, 1(1), 1987.
22. Zopiatis, A. A. i Krambia-Kapardis, M. (2008). Ethical Behaviour of Tertiary Education Students in Cyprus. *Journal of Business Ethics*, 81, 647-663.

Attitudes - ethics in an online course

Keywords: ethical attitudes, ethics, online teaching, traditional teaching

Abstract: Ethics aims to investigate and justify good and evil standards that show people how they should act (Velasquez, Andre, Shanks and Meyer, 2010). Standards are determined by people. They are neither permanent nor eternal - they are changing depending on reality and context. Standards affect people's attitudes and vice versa - attitudes affect standards. On the other hand, attitudes are also shaped in relation to law and justice, social consent, and are dependent on certain virtues and rights such as, among others: compassion, honesty, loyalty, the right to privacy, the right to security. Shaping attitudes in the context of teaching in an online course is an issue raised by authors who, based on a mini survey, have presented a sketch of students' ethical preferences in virtual reality with reference to the examples of behavior presented in the questionnaire. The survey was conducted among a group of 77 respondents at one of the faculties at the University of Environmental and Life Sciences in Wrocław.